

проблеми. – Вінниця: Нова Книга, 2002. – 564 с. *Колодій Б. М.* Відтворення функціональної семантики українських часток у перекладах англійською та французькою мовами // Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спеціальність 10.01.16 – перекладознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с. *Левицкая Т. Р., Фитерман А. М.* Теория и практика перевода с английского языка на русский. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1963. – 125 с. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с. *Марко Вовчок.* Козачка // www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=7065. *Марко Вовчок.* Одарка // www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=6973. *Marko Vovochok.* Kozak Girl//Ukrainian Folk Stories. Trans. N. Pedan-Popil, Ed. H. B. Timothy. – Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. – Pp. 25-39. *Marko Vovchok.* Odarka //Ukrainian Folk Stories. Trans. N.Pedan-Popil, Ed. H.B. Thimothy. –Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. – Pp. 44-49.

КУЩЕ О.

(Запорізький нац. тех. ун-т)

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНО КОРРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

The article is devoted to the investigation of semantic and pragmatic features of politically correct lexical units' translation. The essence of pragmatic adaptation of the sentences with politically correct units is revealed. Lexical and grammatical transformations applied in this process are also clarified.

Key words: *semantic and pragmatic features of translation, politically correct lexical units, pragmatic adaptation of the sentences, lexical and grammatical transformations.*

Політична коректність є складним лінгвокультурним явищем, що полягає у знайденні нових способів мовного вираження замість тих, які зачіпають почуття та гідність індивіда, обмежують його права нетактовним ставленням до расової та етнічної приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішності тощо [Тер-Минасова 2000, с. 6]. Політична коректність отримала широкого розповсюдження в англомовних країнах, значно вплинула на розвиток сучасної англійської мови. Виявляючись в існуванні істотної кількості лексичних номінативних одиниць, політична коректність становить велику цікавість для сучасного перекладознавства.

Мета статті полягає у з'ясуванні семантико-прагматичних особливостей перекладу політично коректного лексикону англійської мови засобами української, визначенні лексико-семантичних трансформацій, що застосовуються для адекватного перекладу речень, які містять політично коректні одиниці.

Досягнення поставленої мети припускає вирішення наступних **завдань**:

- визначити семантико-прагматичні особливості перекладу політично коректної лексики;
- визначити основні лексико-семантичні групи політично коректного лексикону англійської мови;
- розкрити особливості прагматичної адаптації речень із політично

коректними одиницями при перекладі;
 – виявити лексико-семантичні трансформації, що застосовуються при перекладі речень із політично коректними одиницями;
 – здійснити добір україномовних відповідників при перекладі політично коректного лексикону англійської мови засобами української.

Об'єктом дослідження є семантико-прагматичні особливості перекладу англомовної політично коректної лексики засобами української мови.

Предметом дослідження виступають способи перекладу політично коректних одиниць англійської мови засобами української; лексико-семантичні трансформації, що застосовуються при перекладі речень із цими одиницями.

Питання особливостей перекладу політично коректної лексики посідає чільне місце у сучасних роботах із перекладознавства, що пов'язано з визначенням семантико-прагматичних аспектів перекладу евфемістичних субституцій соціальної та політичної сфери людського буття [Панин 2003; Тхір 2002]. Семантико-прагматичні особливості перекладу англомовної політично коректної лексики визначаються з огляду на комунікативну інтенцію автора оригіналу – не образити неадекватним або лайливим словом або висловом почуття гідності різних соціальних груп та меншин, підкреслити рівноправність їх співіснування з іншими, уникнути антропоцентричних засобів позначення представників тваринного та рослинного світу. Перш за все, це стосується правильного вибору слів, словосполучень, речень, що вважаються ввічливими в українському мовленні.

Слід відмітити, що політично коректний лексикон англійської мови не є однорідним за своєю семантикою. До основних семантичних груп політично коректної лексики відносять одиниці на позначення:

- расових та етнічних груп (*Afro-Americans, Mexican American, Afro-Caribbean* і т.і.),
- статей осіб, професій (*spokesperson, salesperson, firefighter, flight attendant* тощо),
- фізичних вад та недоліків людей, розмірів та зросту людини (*special people, differently abled, people with developmental disabilities, person of size, horizontally challenged* та інш.),
- віку осіб (*senior, of golden age* і т.і.)

Крім того, політично коректними одиницями вважаються також неантропоцентричні засоби позначення представників тваринного та рослинного світу (*animal companion, nonhuman animal companion, human friend, resident, plant companion, human protector* тощо)

Оскільки політична коректність не є явищем типовим для української мови, її переклад шляхом підбору словникових відповідників та еквівалентних одиниць досить часто є неможливим. Крім того, переклад політично коректних одиниць відбувається з огляду на мовленнєвий контекст їх застосування, що визначає їх комунікативно-функціональне призначення та особливості використання. Такий переклад потребує також урахування ряду прагматичних факторів, що впливали на творення тексту оригіналу з політично коректними одиницями та визначають особливості творення тексту перекладу із ними.

На думку В. І. Карабана [Карабан 2003, с. 371], одним із способів створення прагматично адекватного перекладу речень і текстів із політично коректними одиницями є здійснення прагматичної адаптації цих речень і текстів. Адаптивні перекладацькі моделі покликані розкрити причини змін речень, текстів в процесі їх

переходу в іншомовний. Саме ці моделі пояснюють трансформаційні зміни структурно-семантичної організації речень і текстів, що відбуваються під час їх перекладу засобами іншої мови.

У сучасних дослідженнях із проблем перекладознавства дедалі частіше простежуються думки про те, що тексти, які потребують супровідного опрацювання, слід вважати фактами не так перекладу, як мовного посередництва, до якого належить і адаптація [Влахов, Флорин 1980, с. 93]. Отже, якщо завдання перекладача полягає у відтворенні комунікативного потенціалу оригіналу та відповідної інтенції його автора, забезпеченні розуміння перекладу україномовними реципієнтами, йому доводиться здійснювати прагматичну адаптацію речення, тексту відповідно до жанрово-стильових та будь-яких інших норм мови перекладу; рівня компетенції, фонових знань та інших характеристик його реципієнта.

Необхідно зазначити, що адекватний переклад у будь-якому разі передбачає адаптацію. Інша річ, що пропорції власне перекладацьких і адаптивних прийомів підпорядковані не тільки умоглядному типові тексту, але й прагматичному. Чим більша різниця у сприйнятті певної мовної одиниці, тексту реципієнтом перекладу, тим більше адаптивних та перекладацьких прийомів необхідно застосовувати.

До найбільш загальних способів перекладу політично коректних одиниць у мовленнєвому контексті відносять:

- 1) попередню семантизацію одиниці в контексті, що забезпечує його сприйняття;
- 2) залучення уваги до незвичайної форми мовного знаку подальшим описовим перекладом або поясненням різного характеру;
- 3) використання функціонального аналога або відповідника, який здатний викликати в адресата необхідну реакцію [Алимов 2004, с. 87].

Адекватність перекладу речень та текстів із політично коректними одиницями досягається також шляхом застосування різноманітних лексичних, лексико-семантичних та граматичних трансформацій. Лексичні перекладацькі трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів оригіналу з метою адекватної передачі їх семантичних, мовленнєвих, стилістичних і прагматичних характеристик при перекладі. Отже, така передача потребує урахування норм та мовленнєвих традицій мови перекладу. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники тієї чи іншої одиниці мови оригіналу не існують у мові перекладу або не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності їх значення контексту [Брандес, Провоторов 1999, с. 39].

На сьогоднішній день у сучасному перекладознавстві існує досить велика кількість класифікацій перекладацьких трансформацій. Так, наприклад, В. Н. Комісаров розподіляє перекладацькі трансформації на:

- лексичні трансформації, що включають транскрибування та транслітерацію, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція);
- комплексні, тобто лексико-граматичні трансформації, що включають наступні антонімічний переклад, експлікацію (описовий переклад) і компенсацію [Комиссаров 1990, с. 122].

За В. І. Карабаном перекладацькі трансформації поділяються на: лексичні (транскрипція, транслітерація, калькування); граматичні (синтаксичне уподібнення, розчленування, поєднання речень, граматична заміна форми слова, частини мови, члена речення тощо); лексико-граматичні (антонімічний переклад, експлікація, дескриптивна перифраза, компенсація); лексико-семантичні (конкретизація,

генералізація, модуляція, додавання слова, його вилучення, заміна однієї частини мови на іншу, перестановка слів) [Карабан 2003, с. 67 – 122].

Н. Ю. Аристов вважає, що до лексико-семантичних трансформацій варто віднести: антонімічний переклад, метонімічні заміни, метафоричні заміни, синонімічні заміни, прийом компенсації, логічний розвиток понять [Аристов 1959, с. 12–13].

Семантичними трансформаціями, на думку В. В. Алімова [Алімов 2004, с. 13–16], є:

а) Конкретизація значення – семантична заміна одиниці вихідної мови, що має широке значення, одиницею мови перекладу з вузьким значенням. При перекладі політично коректної лексики, зокрема, застосовується ця трансформація. Наприклад, *lack of ethnic minorities at the BBC – нестача представників національних меншин на Бі-бі-сі, treatment of vulnerable minorities – поводження з соціально зацземленими меншинами*.

б) Генералізація значення – заміна базової одиниці вихідної мови, що має вузьке значення, одиницею мови перекладу з ширшим значенням, тобто зміна, зворотна конкретизації. Застосування слова з більш загальним значенням запобігає необхідності додаткового уточнення й конкретизації фактів. Наприклад, *alternative dentation (false teeth) – альтернативна стоматологія, of mature years (old) – у зрілому віці*.

в) Додавання – прийом використання в перекладі додаткових лексичних одиниць для адекватної передачі змісту оригіналу. Наприклад, *person with Down syndrome – людина, що страждає хворобою Дауна, anchorperson / anchor – постійний кореспондент радіо та телебачення*

г) Вилучення – прийом протилежний додаванню, що полягає у вилученні семантично надлишкових слів, значення яких нерелевантні або легко відновлюються в контексті, наприклад: *full-figured – повний, to be on a regulated medical regime and counselling – перебувати під постійним медичним спостереженням (про душевнохворих)*.

д) Перестановка – зміну розташування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Наприклад, *custodial officers – офіцери охорони, garbage collector – збирач сміття*.

е) Описовий переклад – експлікацію – лексико-семантичну трансформацію, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням мови перекладу, що експлікує значення одиниці вихідної мови. Наприклад, *inclusive environments – суспільство, у якому людей не дискримінують за якою-небудь ознакою; a feminised job – професія, якою займаються, в основному, жінки (наприклад, нянька, вихователька в школі); fattism (fatism) – дискримінація повних людей; gentleperson – особа, що одержали гарне виховання та освіти*.

ж) Калькування – спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складених частин-морфем або слів (у випадку сталих словосполучень) їхніми лексичними відповідниками в мові перекладу. Наприклад, *personal circumstances (замість lack of money) – особисті обставини (нестача грошей); vulnerable people – вразливі люди; under the influence – під впливом (тобто “обкурена”); furred and feathered friends – волохаті й пернаті друзі*.

Особливі труднощі для перекладу політично коректної лексики становлять ті слова, що застосовуються як компоненти для її утворення, наприклад: *challenged, inconvenienced, impaired*. Для цих лексем не існує словникових відповідників в

українській мові. Вони є компонентами досить великої кількості складених слів та словосполучень, а їх переклад здійснюється різними способами. Зокрема, В. І. Карабан [Карабан 2003, с. 372] вважає, що у якості компонента політично коректної одиниці лексему *challenged* слід перекладати як *той/та, що зазнає труднощів, недостатньо розвинений/розвинена; той/та, що долає труднощі через; той/та, що володіє іншими можливостями; із проблемами в; з обмеженими можливостями*. Словосполучення з компонентом *impaired* теж не мають стійкого способу перекладу: *attractively impaired* – з послабленою привабливістю; *hearing-impaired* – той, хто страждає частковою втратою слуху, з обмеженнями слуху; *speech impaired* – позбавлений мови.

Для унаочнення особливостей використання політично коректних одиниць в англійській мові та визначення способів їх перекладу українською звернемося також до аналізу наступних прикладів:

(1) *Many Pakistanis, Bangladeshis, Iraqis, Iranians, Kurds and other people of Asian descent came here last year* ("Newsweek", Febr. 18, 2007).

Багато пакістанців, бангладешців, іракійців, іранців, курдів та інших представників азіатського походження приїхало сюди минулого року.

Переклад етнонімічних назв на позначення представників різних націй здійснюється у наведеному прикладі за допомогою еквівалентних українських етнонімів, а саме: *Pakistanis* – пакістанців, *Bangladeshis* – бангладешців, *Iraqis* – іракійців, *Iranians* – іранців, *Kurds* – курдів. Особливої уваги заслуговує переклад лексеми *people* у номінативному словосполученні *people of Asian descent*, який відбувається шляхом застосування лексико-семантичної трансформації модуляція та перекладається у даному контексті за допомогою словосполучення *представників азіатського походження*. Використання такої трансформації надає можливість адаптувати вказане словосполучення до норм офіційного мовлення, оскільки вираз *людей азіатського походження* не є типовим для нього. Застосування вказаних способів перекладу дозволяє нам передати комунікативну інтенцію автора оригіналу – не образити та не принизити представників різних націй за допомогою негативно-оцінних етнономінацій.

(2) *Big companies have diversity directors nowadays* ("Fortune". 6 July, 2008).

Великі компанії мають на сьогоднішній день директорів з питань етнонаціонального та гендерного розмаїття штату.

У даному прикладі словосполучення *diversity director* є зразком політично коректної назви посади, що існує у великих компаніях Сполучених Штатів Америки. Зазначене словосполучення не містить вказівки на стать і використовується для номінації осіб, в обов'язки яких входить слідкування за тим, щоб серед персоналу були представники обох статей та різних етносів. Оскільки в Україні не існує подібної посади, переклад вказаного політично коректного словосполучення здійснюється за допомогою трансформації додавання. Використання такої трансформації дозволяє правильно передати зміст політично коректного словосполучення україномовному адресату.

Політично коректним вважається також позначення професій та обіймаємих посад за допомогою слів та словосполучень з компонентом *person*, а саме:

(3) *Office person. Experienced. With Computer skills* ("The Weekender". 9 – 15 July, 2006).

Офісний працівник. Із досвідом роботи. З навичками роботи на комп'ютері.

Оскільки наведений приклад є оголошенням про пошук роботи, позначення бажаної посади здійснюється автором за допомогою політично коректної одиниці *office person*, що не вказує на стать референта. Переклад цієї одиниці відбувається за умов урахування самого контексту її використання та вимагає застосування лексико-семантичної трансформації модуляція.

Звернемося до аналізу іншого прикладу:

(4) *I prefer to think of myself as a person of size* ("The New York Times Magazine". 31 October, 2008).

Я волю вважати себе людиною, яка має великий розмір.

Наведений приклад є фрагментом дискурсу ЗМІ, регулятивні вимоги якого зумовили використання політично коректного словосполучення *person of size* на позначення великої за зростом та формами людини. Переклад вказаної одиниці здійснюється за допомогою лексико-семантичної трансформації додавання. Використання вказаної трансформації сприяє адекватній передачі змісту речення з політично коректною одиницею засобами української мови.

Для з'ясування особливостей застосування політично коректної одиниці на позначення рослин та способу її перекладу звертаємося до аналізу наступного прикладу:

(5) *Companion plants may produce odors that confuse and deter pests, their scent can protect a crop from pests* ("The Economist". July 5, 2003).

Рослини можуть розливати аромати, що спантеличують і відлякують паразитів, запах рослин може захистити врожай від них.

Політично коректна номінація *companion plants* використовується автором у наведеному прикладі для підкреслення ролі рослин для людини та навколишнього середовища. В українській мові не існує політично коректної одиниці на позначення рослин, саме тому переклад такої одиниці відбувається звичайним словниковим відповідником *рослини*.

Отже, політична коректність як явище лінгвальне не є типовими для україномовної спільноти. Необхідність перекладу текстів із політично коректними одиницями, поява деяких із них в українській мові (*афроукраїнець, афроіталієць, людина з обмеженими фізичними можливостями*) зумовлює необхідність подальших досліджень способів перекладу політично коректних одиниць, визначення особливостей прагматичної адаптації речень із ними.

Література

- Алимов В. В. Теория перевода: Перевод в сфере профессиональной коммуникации. – М.: УРСС, 2004. – 160 с. Аристов Н. Б. Основы перевода. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1959. – 195 с. Брандес М. П., Провоторов В. И. Предпереводческий анализ текста: Учебное пособие / Брандес М. П., Провоторов В. И. – Курск: РОСИ, 1999. – 112 с. Виноградов В. С. Введение в переводоведения – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе – М.: "Международные отношения", 1980. – 412 с. Карабан В., Мейс Дж. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. – 608 с. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Комиссаров В. Н. – М.: "Высшая школа", 1990. – 249 с. Панин В. В. Политическая корректность как языковая и культурно-поведенческая категория // Межкультурная коммуникация: современные тенденции и опыт. Материалы всероссийской научно-практической конференции. – Нижний Тагил: "Феникс", 2003. – С. 21– 26. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – Москва: Слово, 2000. – 262 с. Тхір В. Б. Еволюція евфемістичних субститутів: наслідок дії закону послідовності // Культура народів Причорномор'я.– Межвузовський центр "Крым", 2002. – №32. – с. 148 – 152.